

Att vilja integrering och drivas till separering

*Vad har kvinnoforskningen
tillfört den etablerade forskningen i
olika discipliner? Hur har den kvinnovetenskapliga
kritiken mottagits? Vad utmärker
en aktiv kvinnoforskares situation i
Sverige i dag? Kvinnoforskare från fem olika
discipliner ger här en
lägesrapport.*

Kvinnovetenskap inom fysiken – Är du
galen?

Av Sylvia Benkert

– Fysiken är ju objektivitetens höjdpunkt. I partiklarnas rörelse, som beskrivs av fysiken, kan inga mansperspektiv ha smugit sig in. Eller hur? Newtons lagar och den speciella relativitetsteorin måste ju se likadana ut oavsett om det är män eller kvinnor som utformar den.

– Ja, det kanske du har rätt i, men nu är det så att en stor del av världens fysiker (55% av USAs fysiker enligt Woolett 1980) arbetar i projekt som har direkt militärt värde. Bara detta enkla faktum borde väl göra vem som helst benägen att inse att ett annat synsätt inom fysiken vore önskvärt. Världens fysiker är nästan uteslutande män och fysiken anses ha starkt maskulina karaktärsdrag som bl a innebär en koppling till aggressivitet och tävlingsbenägenhet. Borde det då inte finnas behov av en kvinnovetenskaplig analys av fysiken?

– Vad skulle en sådan analys innebära?

– För det första så tycker jag att vi måste ta reda på vilka kvinnor som verkat inom fysiken och varför de är så pass få. Vilka mekanismer har utestängt kvinnor från fysiken och varför

Sylvia Benkert

finns de kvinnor som verkat inom fysiken i så liten grad med i dess historieskrivning?

Kvinnor ur naturvetenskapens historia

På ett berömt gruppfoto från en vetenskaplig konferens 1911 finns Marie Curie som en-

da kvinna bland en mängd fysiker. Bilden kan ses som en illustration till den gängse uppfattningen om fysiker. Det är män och endast undantagsvis en kvinna. Man tror att kvinnor inte är kapabla att syssla med fysik annat än i undantagsfall och att dessa undantag möjliggörs av en exceptionell begåvning hos kvinnan. Bakom denna uppfattning ligger en annan, nämligen den att om en person bara är begåvad så följer framgången.

Den gängse uppfattningen visar sig dock inte riktigt stämma. För det första har det faktiskt funnits fler kvinnliga fysiker än Marie Curie och för det andra har de haft stora svårigheter att kämpa mot, just därför att de varit kvinnor. De har inte fått tillgång till utbildning och tjänster och de har inte tilldelats för tjänsten av sitt arbete.

Vi kan fortfarande lära mycket om fysiken och om kvinnors villkor inom fysiken genom att dra fram de kvinnor som verkat där i ljuset. Vilka problem mötte de? Vad arbetade de med och hur såg de på fysiken? Är det en tillfällighet att Marie Curie ägnade sig åt medicinska tillämpningar av sin forskning och att Lise Meitner inte ville delta i atombombsprojektet eller har det något att göra med ett kvinnoperspektiv?

Studier av kvinnor inom naturvetenskapen har börjat dyka upp under de senaste åren. Margaret Rossiter (1982) beskriver t ex hur kvinnorna under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet kämpade för att få vara med inom naturvetenskapen och hur de till stor del hamnade i underordnade positioner (t ex astronomin) eller i speciella ämnesområden som fick en kvinnostämpel (t ex »home economics«).

– *Det där låter ju i och för sig intressant, men det är väl knappast fysik?*

– Nej, fysik i traditionell mening är det inte. Jag tror dock att det är denna typ av kunskaper om fysikens funktion i samhället som kan leda oss till förändringar i själva ämnet. Innan vi kommer dit måste vi emellertid fundera över varför kvinnorna i dag inte återfinns som fysiker. I dag är vi ju inte formellt utestängda från utbildning och tjänster. Det finns emellertid andra faktorer som påverkar

vår syn på vad som passar för kvinnor respektive män.

Fysikmytologi

Vi skiljer mellan hårda och mjuka vetenskaper och fysiken anses vara en av de hårdaste. Män är hårda och kvinnor mjuka. En mängd associationer av denna typ finns och samverkar till att ge bilden av fysiken som en operativ, rationell, manlig aktivitet som inte har något samband med känslor, värderingar och människor.

Min andra punkt när det gäller kvinnovetenskap inom fysiken handlar om att synliggöra de metaforer som används och analysera vilken betydelse de kan ha, både för synen på manligt och kvinnligt och för inriktningen av naturvetenskapen/fysiken.

Evelyn Fox Keller (1983) uttrycker denna mytologi på följande sätt.

Naturvetenskapen är opersonlig medan kvinnor är personliga.

Naturvetenskapen sysslar med ting och kvinnor med människor.

Det finns två sätt att få kunskap. Det manliga som är objektiv, analytisk, vetenskaplig undersökning och det kvinnliga som är likt en mors intuitiva kunskap om sitt barn.

Vetenskap är förnuft som inte är kopplad till känsla, medan känsla är det kvinnliga sättet att tänka på.

Naturvetenskapen är hård och tuff medan kvinnor är mjuka och sentimentala.

Naturvetare är kalla och asexuella medan kvinnor är erotiska.

Det naturvetenskapliga förnuftet är manligt medan naturen är kvinnlig. Naturvetenskapens mål är att behärska naturen.

Vetenskapen vill ha makt medan kvinnor vill ha harmoni.

Evelyn Fox Keller kallar detta för mytologi och menar att ovanstående påståenden varken är sanna eller falska. De är en del av vår kultur och de påverkar vårt sätt att tänka och vårt sätt att se på världen. Denna mytologi leder till en koppling mellan kompetens, makt och maskulinitet. En koppling som leder till

en förenklad vetenskap med en dragning till överförenklade modeller och gärna modeller i form av hierarkiska strukturer.

Denna mytologi är gammal. Sir Francis Bacon välkomnar på 1600-talet den maskulina tidens födelse som ska göra mannen (människan) till härskare över naturen (Easlea 1983). Francis Bacon ger också sin moderne vetenskapsman rådet att tvinga ur naturen de hemligheter hon bär i sitt sköte, att söka ända in i naturens inälvor efter sanningen som ligger dold i djupa gruvor och grottor. Ingen man bör heller dra sig för att tränga in i dessa hål och skrymslen, när hela hans syfte ju är att söka sanningen (Merchant 1984).

Dessa bilder ger naturvetenskapen makt över naturen, som ses som kvinnlig. Metaforerna är inte bara en karakteristik av 1600-talets naturvetenskap. De finns fortfarande kvar. Brian Easlea ger många exempel på detta i sin artikel »The Masculine Image of Science with Special Reference to Physics: How much does Gender Really Matter?» (1986). Vetenskapsfilosofen Nicholas Rescher säger t ex 1978 att »vetenskapen aldrig behöver stöta på ett absolut hinder i sina försök att tränga djupare in i naturens hemligheter. Det gäller bara att fortsätta med den teknologiintensiva kapprustningen mot naturen genom att skapa nya ännu potentare undersökningsinstrument.» Dylika bilder talar tydligt om att det finns en motsättning mellan att vara kvinna och att syssla med naturvetenskap. Sandra Harding (1986) menar att naturvetenskapen genom dessa metaforer bidrar till att befästa maskulin dominans och omvänt att könsmaktsystemet bidrar till att höja naturvetenskapens status. Metaforens innehåll av krig mot naturen verkar rimligtvis som stöd för militär forskning och innehåller inga restriktioner mot utnyttjandet av natur och miljö utan verkar snarast i motsatt riktning.

De gamla metaforerna som talar om att vetenskapsmannen ska tränga in i naturens minsta skrymslen har säkert bidragit till att ge elementarpartikelfysiken dess status. Att hitta naturens minsta beståndsdelar passar ihop med idén om att hitta naturens innersta hemligheter samtidigt som det också går

ihop med idén om att det finns en hierarkisk uppbyggnad i naturen i likhet med i det patriarkaliska samhället.

I en artikel i *New Scientist* (Simon Anthony 1985) behandlas den del av de nyare teorierna om elementarpartiklar som innehåller supersträngar. Artikeln har titeln »Superstrings: a theory of everything?». Titeln illustrerar de anspråk på betydelse som man tilldelar detta område. En teori för allting! Och ändå är det mesta av mänsklig verksamhet och det mesta i naturen helt oförklarad, även om denna teori skulle visa sig vara riktig.

Vilken fysik?

Min tredje punkt gäller val av problem inom fysiken och användningen av fysikens resultat. Det är klart att en feministisk fysik måste ändras så att användningen av fysikens resultat uppmärksammas och så att sådana områden, som inte lätt kan användas för militära ändamål eller till exploatering av människor och natur, utvecklas. Frågan är om en sådan förändring är möjlig. Wollett (1980) är i sin artikel »Physics and modern warfare: The awkward silence» mycket pessimistisk. Han menar att en fysiker, för att så lite som möjligt bidra till militära ändamål, inte bör undervisa alls eller undervisa dåligt och antingen inte forska alls eller forska på områden som inte är knutna till områden på frammarsch. Om det dessutom är så, som Sandra Harding menar, att naturvetenskapen stöder det nuvande könsmaktsystemet – finns det då något annat att göra än att lämna naturvetenskapen/fysiken?

– *Nu ser du världen väl svart i alla fall. Tänk på alla framsteg som gjorts på grund av fysiken – elektricitet och kylskåp osv. Vill du leva utan sådant? Tillbaka till stenåldern alltså?*

– Nej, jag håller med om att det finns positiva effekter av fysiken. Jag tror att också att det finns goda sidor i själva kunskapssökandet och dess tillhörande världsbild. Det är ju spännande också. Men fysiken har i dag för stark koppling till det system som har makten, samtidigt som man gör sken av att inga kopplingar finns. Ta de nya supradedarna som exempel. Vem kommer att i första hand

dra nytta av dem? Militärmakten förstås.

Å andra sidan så utvecklas ju kaosforskningen nu också och det tycker jag rent principiellt verkar vara ett intressant område ur kvinnovetenskapssynpunkt. Kvinnan och naturen har traditionellt förknippats med kaos medan mannen och vetenskapen stått för ordningens upprättande. Med hjälp av den klassiska mekanikens lagar tänkte man att man skulle kunna förutsäga framtiden, om man bara kände nutiden tillräckligt väl. Nu visar det sig att detta inte är möjligt. Vi kan aldrig känna nutiden med oändlig noggrannhet och den minsta osäkerhet i bestämningen av nutiden kan medföra enorma skillnader för framtiden. Kaos består och vi måste försöka förstå kaos.

Evelyn Fox Keller (1983) tar Barbara McClintock som exempel på en forskare som erbjuder ett alternativ till den dominerande vetenskapsmytologin. I stället för att betrakta DNA som det som kodar och överför alla instruktioner för den levande cellens utveckling så betonar hon den delikata växelverkan som äger rum mellan DNA och omgivningen i cellen. Bilden blir komplex. Evelyn Fox Keller menar att Barbara McClintock som kvinna och därför utanförstående haft större möjlighet att gå utanför den traditionella, maskulina bilden av vetenskapen. Även om, vad jag vet, kaosfysiken hittills utvecklats av män borde detta område i sin komplexitet på motsvarande sätt vara lockande för kvinnor.

– Så, du har i alla fall inte gett upp hoppet om fysiken alldeles?

– Nej, men det finns mycken kritisk granskning och omvärdering att ta itu med och det är kanske lämpligt att börja med skolfysiken.

Fysiken i skolan

I skolan upplever fysiken en kris speciellt i förhållande till flickorna. Vad ska man ha fysiken till, frågar de. Den är så abstrakt och långt ifrån människor och verklighet. Den verkar ta upp små, isolerade problem som inte sätts in i något sammanhang. Det betyder att flickorna inte tycker att de kan något alls när de behärskar dessa små problem. För

pojarna går det väl lite lättare för de tycker ändå att fysiken är deras område och dessutom vänder sig i allmänhet både lärare och läroböcker mest till pojarna och deras erfarenheter (Benckert/Staberg 1988). Det finns ett flertal projekt igång på olika håll i västvärlden för att förändra undervisningen i naturvetenskap/fysik (*Science for Girls* 1987, Svein Lie och Svein Sjöberg 1984, Beyer 1988).

Viljan att få fler flickor till naturvetenskap och teknik har utlöst diskussionerna runt fysikämnet. Varför skrämmer fysiken bort flickorna? Denna diskussion kan förhoppningsvis leda till en diskussion kring fysikämnets innehåll i skolan och även till försök med nya utformningar av fysikkurserna. Kanske kan detta i sin tur ge impulser till en vidare syn på fysiken även som forskningsfält.

– Det vore väl trevligt med fler flickor inom fysiken. Det ställer jag upp på.

– Gör du det, även om det innebär att flickorna kräver förändringar av fysikämnet? Mindre av krigiska tillämpningar och mer av diskussioner om mänskliga konsekvenser av fysik och teknik och bort med all kvinnofientlig mytologi.

– Nja, så länge du inte ger dig på Newtons lagar så går det kanske an. Även om jag fortfarande tycker att du låter en smula galen.

LITTERATUR

- Anthony, Simon, »Superstrings: a theory of everything?» *New Scientist* 29 aug 1985.
- Beyer, Karin m fl, *Piger og fysik – og meget mere...* Text nr 162, Roskilde universitetscenter 1988.
- Easlea, Brian, »The Masculine Image of Science with Special References to Physics: How much does Gender Really Matter?» i *Perspectives on Gender and Science*, red Jan Harding, London 1986.
- Harding, Sandra, *The Science Question in Feminism*, Cornell University Press 1986.
- Keller, Evelyn Fox, »Women, Science and Popular Mythology» i *Machina ex dea*, red Joan Rothschild, New York 1983.
- Lie, Svein och Sjöberg, Svein, *Myke jenter i »harde» fag*, Oslo 1984.

- Merchant, Carolyn, »Isis nya medvetenhet«, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4/1984.
- Rossiter, Margret, *Women Scientists in America – Struggles and Strategies to 1940*, Baltimore 1982.
- Science for girls*, red Alison Kelly, Open University Press 1987.
- Wollett, E L, »Physics and modern warfare: The awkward silence«, *American Journal of Physics* 48 (2), 1980.

Kvinnoperspektiv i litteraturvetenskap – om rätten att formulera problem

Av Synnöve Clason

Den feministiska kritiken vid 60-talets slut öppnade slussarna för ett helt nytt forskningsfält. Den gemensamma nämnaren för all litteraturhistorisk inventering, nyläsning, problematisering, teori- och metodutveckling samt tvärvetenskaplig och inomvetenskaplig debatt, är utan tvekan att kvinnorna tagit sig rätten att själva ställa frågor, till de skönlitterära verken, till författarskapen, till den litterära institutionen. Problemformuleringsprivilegiet var inte längre manligt. Resultatet är att vi i dag äger en större och delvis annorlunda kunskap om kvinnligt skrivande i ordets vidaste bemärkelse. Men inte bara det. När *genus* lyftes fram som en kategori att räkna med och ta hänsyn till, synliggjordes mönster och strategier även i manliga verk, strukturer som förut varit fördolda. En ny aspekt behövdes, en observationspunkt från manssamhällets utkant, för att det självklara skulle bli mindre självklart. Kvinnans dubbla position i och utanför historien har sedan varit utgångspunkten för såväl närläsning av enskilda texter som teorier om det kvinnliga.

Kvinnoforskningen har i stället för att hoppa på det politiskt opportuna, men i praktiken problematiska jämställdhetståget, vänt blicken bakåt och ställt sina frågor till det historiska material och den fantasiproduktion som finns att tillgå. Omvägen om det förflutna har medfört en sund skepsis

mot alla lättvindiga utopier och teorier om könet som enbart social kategori (utgångspunkten i Simone de Beauvoirs *Det andra könet*, 1949, och förutsättningen för stora delar av den svenska reformpolitiken). Visst var kvinnorörelsen med dess angrepp på »könsrollerna» en mäktig impulsgivare, men vid övergången till 90-talet är trenden en annan. Allt mer intresse har fokuserats på den kvinnliga särarten, samtidigt som utopierna fått vika för nyktra konstateranden. Den mänskliga reproduktionen är ett existentiellt predikament som såväl kvinnoforskning som feministisk kritik, i vårt fall litterär teori och analys, ständigt lyfter fram, bearbetar, förhåller sig till och tar sin utgångspunkt i.

Hur började det hela?

Redan Virginia Woolf hade i sin numera klassiska och ständigt återopade essä från 1929, *Ett eget rum*, pekat på det faktum att kvinnan är så gott som osynlig i historien men synlig, ja, till och med mäktig, i litteraturen. Denna

Synnöve Clason

diskrepans gav på 70-talet upphov till en blomstrande *kvinnobildsforskning*. Systematiska jämförelser av kvinnofigurer i manliga texter ledde till slutsatsen att kvinnan i första hand fungerade som projektyta för frustrationer och behov som inte rymdes inom patriarkatets mansroll – eller som offer på civilisationsprocessens och kulturproduktions altare. Via kvinnobilderna tyckte man sig komma åt skikt i det manliga psyket som tidigare litteraturvetenskapliga skolor och läsararter inte uppmärksammat. Av detta följde att man med förnyat intresse sökte sig till kvinnornas egna texter och förutsättningar för deras tillkomst. Här öppnade sig två stora forskningsfält: de författarskap som erkänts av den manliga litteraturhistorieskrivningen och de som glömts bort. I det första fallet bemödade man sig om att läsa med nya ögon, i det andra om att finna förklaringar till att så många verk av kvinnor fallit genom det manliga kvalitetsrastret. Man började intressera sig för sambandet mellan de kända och de återupptäckta, började skönja konturerna av en kvinnlig tradition. Teorier om den kvinnliga undertexten uppkom, föreställningen att det låg *en annan historia* dold i de kvinnliga berättelserna. Den författande kvinnan var länge en abnormitet, trots att gränserna mellan brev-, dagboks- och romanskrivning från och med 1700-talet blev alltmer flytande. Överskridandet av kvinnorollen hade sitt pris. Hur ofta betalade man inte för den egna frigjordheten med att böja sina hjältinnor under det anpassningens ok man själv vägrade bära!

Lite tillspetsat kan man säga att resultatet av de här jämförelserna ger vid handen att manliga författare skapade kvinnofigurer som var djärva gränsöverskridare (det kostade dessa hjältinnor visserligen livet), medan kvinnliga författare skapade förebilder för sina läsande systrar som ibland var underverk på gränsen till det absurda av dygd och osjälviskhet. Först vid ytterligare närläsning av de kvinnliga bidragen till den borgerliga romanen och den framvällande underhållningsindustrin, gjorde sig dissonanserna hörda. En förut oanad komplexitet frilades vid analysen av de ofta stereotypa berättelsernas kollektiva undermedvetna och deras rela-

tion till den läsande publikens livsvillkor och behov.

Vid 80-talets början hade forskningsintresset tagit en vändning som blev en naturlig konsekvens av dessa upptäckter. Från kvinnofigurerna och den kvinnliga författaren flyttade sig uppmärksamheten till *kvinnligheten* som sådan, dess ort och karaktär. Kvinnan blev sås åter en gåta, nu för den feministiska kritiken. I psykoanalytikern Jacques Lacans och dekonstruktivisten Jacques Derridas efterföljd ställdes frågan om »det kvinnliga» gick att binda vid biologiskt kön. Var det inte snarare en kvalitet knuten till det förspråkliga stadiet i människans utveckling? Uppmärksamheten flyttade sig också från textens mödrar till »moderligheten» som preoidipalt tillstånd och källa för konstnärligt skapande. Att skriva »kvinnligt» innebar för Julia Kristeva och andra fransyskor att få den symboliska ordningen att krackelera och bringa de kategorier på glid, som hittills konstituerat ett sammanhållet subjekt. Könsskillnadernas verkliga grund måste sökas i stadier av individens utveckling som föregick den egentliga socialiseringen; *positionen* i förhållande till den ursprungliga symbiosen med modern blev intressantare än »rollen».

Det är den här sortens teorier som gör det befogat att inkorporera ett s k kvinnooperativ i litteraturforskningen, en aspekt som problematiserar den gamla föreställningen om att konsten är en androgyn lekplats och ställer sina frågor därefter. Först då detta erkänns kan en litteraturhistoria skrivas som är en dialog, inte bara mellan manliga och kvinnliga författare, utan också ett samtal mellan forskare som läst författarskapen på deras egna villkor. För att detta ska kunna ske behövs det pågående kvinnliga resonemanget och en beredskap hos anslagsgivande myndigheter och institutioner för att göra en ny generation kvinnliga forskare och studenter delaktig i problemformuleringsprivilegiet. Som det nu är representerar den feministiska aspekten en av flera fruktbara nya infallsvinklar inom den litteraturvetenskapliga teori- och metodutvecklingen. Som seminarieledare kan jag intyga att det är i metodpluralismens generösa atmosfär som god forskning tillkommer och impulser ges.

Det kvinnliga dilemma

Samma dag som jag skriver detta tar Olof Lagercrantz emot Pilotpriset. När han tackar för det säger han bl a: »Diktarna är ett egendomligt släkte. Ibland tänker jag att de inte är människor utan någon speciell sorts djur. De har ingen själ. De kan inte älska någon. De lever utanför världen. När som helst kan de spänna ut klorna och börja riva.»

Orden påminner om ett ställe i Lagercrantz bok om Agnes von Krusenstjerna. Där skildrar han hur han själv i ungdomen som middagsgäst hos Sprengels kunde se mänskohammen falla av henne och något djuriskt träda fram, som skrämde och fascinerade. Ändå tvivlar jag på att det var kvinnor Lagercrantz hade i tankarna när han reflekterade som ovan över diktarnas utanförskap. Som så många andra av sina författarbröder har han visat att det är med män han för sin dialog, att samtal mellan likar förutsätter att man också delar biologiskt öde, kön.

Om vi applicerar hans ord på kvinnor, på de kvinnliga diktarna, så anar vi kanske under bråkdelen av en sekund det kvinnliga dilemma, ambivalensen mellan den position Lagercrantz anger och moderskapet med dess fröjder och krav, mellan konstgjort och äkta liv, mellan distans och livsuppehållande närhet, mellan transcendens och kroppslighet. Vi inser att det kön som det primärt åvilar att föra släktet vidare är bundet till jorden med en navelsträng som det inte går att klippa av utan kamp. Det är ett sätt att vara i världen som nog förtjänar ett alldeles eget studium, en speciell uppmärksamhet.

Olof Lagercrantz såg sin diktarkusin Agnes spänna ut klorna. Sätillvida liknar hon hans manliga färdkamrater. Men i motsats till dessa gjorde hon för att överbrygga klyftan den mänskliga reproduktionen till föremål för en utopisk vision – jag syftar på von Pahlen-seriens sista band. Den metaforiska navelsträngen sätter sin prägel på verk även av Selma Lagerlöf och Fredika Bremer, Karin Boye och Victoria Benedictsson, Sara Lidman och Kerstin Ekman, Moa Martinson inte att förglömma. Nu läser vi dem på nytt med det kvinnliga dramat, den kvinnliga positionen som riktmärke. Människan har upphört

att tala monologiskt. Då visar texterna sina rotsystem. Nånstans där nere i mörkret möts deras yttersta förgreningar. Världen binds ihop.

Medicinsk kvinnoforskning – om vetenskapens politiska konsekvenser

Av Gunilla Carlstedt

Vad händer inom den medicinska kvinnoforskningen i dag? Fyra läkare – aktiva inom Arbetsgruppen för medicinsk kvinnoforskning – samtalade våren 1989 om nuläget och om framtida visioner. De som deltog var Gunilla Carlstedt, social/psykiatrisk verksam läkare, Stockholm, Annika Forssén och Anne Hammarström, allmänläkare respektive specialist i socialmedicin, Luleå, samt Ingalill Morén-Hybbinette, rehabiliteringsläkare, Kalmar. (Gunilla ställde samman citaten.)

Gunilla Carlstedt

Gunilla: Vad har egentligen hänt under de här 5-6 åren som gått sedan vi bildade vår grupp och arrangerade seminariet i medicinsk kvinnoforskning i Sigtuna – det första i ämnet i Sverige?

Annika: Jag har ju faktiskt haft möjlighet att göra en undersökning med kvinnoperspektiv! Jag utgick från mina *egna* erfarenheter av urinvägsbesvär och tog reda på hur andra kvinnor hade upplevt *sina* besvär och hur vardagslivet påverkats. Vilket gensvar det blev! I hundratals brev och telefonsamtal har kvinnor beskrivit ett lidande i tysthet och hur nonchalant och ointresserat de blivit bemötta inom sjukvården. Det har varit som att sätta fyr under en jättebrasa!

Anne: När jag belyst kvinnors och mäns olika livsvillkor och olika reaktionsmönster i min studie om ungdomsarbetslöshet och ohälsa har jag mött positivt gensvar från många kvinnor – och en del män. Könsskillnaderna som framkommer i enkätsvaren blir mer begripliga tack vare alla intervjuer jag gjort. Men det behövs mycket djupare kunskap om och förståelse för unga flickors jämfört med unga pojkars hälsa. De flesta teorier inom ämnet utgår också endast från pojkarnas och männens situation.

Ingalill: Jag har arbetat länge med kvinnor som har kronisk värk i sina muskler. De här kvinnorna har ju hittills ofta setts över axeln eller fått psykiska diagnoser. Nu har »man» äntligen börjat intressera sig för dem. Men det som nu händer är att allt intresse riktas mot att beskriva *diagnosen* fibromyalgi. Det vi i kvinnoforskningen måste göra är att lyfta fram de bakomliggande orsakerna till varför kvinnor får de här förändringarna i sina muskler. Enligt min erfarenhet drabbar det de kvinnor som ända sedan ungdomen haft för stora krav på sig från omgivningen. För många plikter, långa arbetsdagar, dåliga arbetsförhållanden – och för lite omsorg för egen del.

Gunilla: Ja, lösningen på de här problemen är många gånger i första hand politiska och inte medicinska. Det handlar snarare om kvinnors livsvillkor än om en sjukdom. Om forskning bara resulterar i en ny sjukdoms-

diagnos för kvinnor så förstärks föreställningen om kvinnor som det »svaga könet». I stället för att fortsätta att beskriva hur kvinnor *är* så måste vi lyfta fram och synliggöra hur kvinnor *har* det. Vi vet att ju mindre inflytande och ju mer stressigt och monotont arbete – ju sämre hälsa. Inom alla yrkesgrupper påverkas också hälsan av maktförhållandet mellan kvinnor och män. Det gäller också de kvinnliga läkarna.

Anne: Många mår väldigt, väldigt dåligt i det här jobbet. Vi vet ju också att självmordsfrekvensen hos kvinnliga läkare är hög. En av många konflikter är att det för överlevnaden på jobbet ofta är enklare att solidarisera sig med kvinnosynen i den traditionella medicinen än med sina egna värderingar – och sina kvinnliga patienter! Det gäller både i kliniskt arbete och i forskningen.

Gunilla: Det är därför det är så svårt att bedriva forskning inom det redan befintliga medicinska systemet. Det är först när vi inte längre känner oss hotade som vi kan se klart! Vi kan jämföra med de misshandlade kvinnorna. Det är först när de kommer ur misshandelssituationen som de kan se vad som är normalt – och vad som är onormalt – i samlevnaden med män! Att leva sida vid sida med män är ju faktiskt en av de största hälsofaroorna för kvinnor i dag. Det har vi också haft svårt att se. Det är först nu som vi fört in övergreppen mot kvinnor som en av de viktigaste hälsofrågorna för kvinnor. Det gäller inte bara de direkta fysiska skadorna utan vad det betyder för hälsan över huvud taget: att ständigt vara rädd och på sin vakt – hemma och utomhus, på joggingrundor, på hemväg från jobbet och...

Ingalill: Ja, och vad det betyder att ständigt vara uppmärksam på andras behov – och sköta markservice och ta hand om män och barn psykiskt. Det här vardagshälsoarbetet som kvinnor ständigt utför och som vi inte vet vad det betyder för vår *egen* hälsa.

Annika: Inom det medicinska etablissemanget är man rädd för oss! När läkarsällskapet (1986) skulle svara på en remiss från socialutskottet om inrättandet av ett kvinnomedicinskt informationscentrum så skrev de att de

hyser tveksamhet inför ett centrum »som kan befäras hamna vid sidan av sjukvården». Och medicinska forskningsrådet frågade sig »hur medicinsk information kan förbättras från en könsbetingad utgångspunkt». Alla kvinno- och läkare i landet var eniga om behovet av ett sådant här centrum. Men socialutskottet böjde sig för läkarna och framhöll att det nog ändå skulle kunna ordnas inom det befintliga systemet. Så motionen avslogs.

Anne: I Luleå har vi ju också fått känna på vad det innebär att kritisera den patriarkala forskningen. När vi ifrågasatte en undersökning om kost och hälsa, där man lät resultat från försök på män vara vägledande för behandlingen även av kvinnor, blev vi anklagade för att sabotera vår manliga kollegas doktorsavhandling! I annat sammanhang sas det att »det förstår ni väl att vi i alla fall inte kommer att ha råd att undersöka kvinnorna speciellt»!

Annika: Vår främsta strategi när vi blivit påhoppade bl a i lokalpressen har hela tiden varit att hålla ihop. När kritiken har riktat sig mot någon enskild, så har vi varit fler som har svarat och talat om vad vi vill med vår forskning i stället för att låta angriparens aggressiva infallsvinklar styra oss i svaren.

Gunilla: Kontrollen över kvinnors kroppar och kvinnors psyke får konsekvenser långt utanför medicinens gränser. De vetenskapliga sanningar som presenteras från medicinen används sedan – mer eller mindre medvetet – vid politiska beslut. I frågor som rör arbetsmarknad och lagstiftning t ex. Ibland används kvinnors biologi som *begränsning*. Då heter det att vi »skonas» från en viss typ av arbete. Ibland *förnekas* den i stället helt. Då är det bara kvinnor som kan »klara» just det arbetet – hur tungt och monotont och dåligt betalt det än är. Det svänger med historien och konjunkturerna! Ta barnomsorgsarbetet t ex. Många kommuner erkänner inte det som tungt arbete i dag, nu när bristen på barnomsorgspersonal är stor. Det drabbar de gravida kvinnorna, som nekas havandeskapspenning under de sista graviditetsmånaderna.

Anne: Definitionen av hälsa är alltså i högsta grad en politisk fråga. Den medicinska forsk-

ningen presenterar de sanningar som makt-havarna kräver! När vi ska lyfta fram kvinnors egna sanningar måste vi kunna verka fritt inom det medicinska systemet. Men också ha anknytning till den övriga kvinnoforskningen – utanför den traditionella medicinen.

Annika: Ja, det är viktigt att förstå att det inte bara handlar om ointresse och brist på kunskap från den manliga forskningen. Det handlar också om att bevaka och bibehålla makten över kvinnor – med *hjälp* av den medicinska forskningen.

I Sverige ges ännu inte något formellt stöd till den medicinska kvinnoforskningen. I Danmark inrättades 1987 ett lektorat i medicinsk kvinnoforskning vid Institutionen för socialmedicin i Köpenhamn. I Norge finns några läkartjänster med öronmärkt tid för medicinsk kvinnoforskning och där pågår dessutom sedan hösten 1988 en utredning om behovet av en satsning inom den medicinska kvinnoforskningen. Utredningen görs av Rådet för medicinsk forskning på uppdrag av Norges Allmennvitenskaplige forskningsråd. Aktiva kvinnoforskare deltar i utredningen.

Även i Sverige kräver vi nu snara insatser för utvecklandet av ämnet medicinsk kvinnoforskning. Resurser bör tillskapas såväl genom MFR (det medicinska forskningsrådet) som genom förstärkning av redan befintliga centra och fora för kvinnoforskning vid landets universitet. På sikt borde det vara en självklarhet med speciell bevakning ur ett kvinnoperspektiv vid alla institutioner där undervisning och forskning bedrivs. Särskilt angelägna områden för kvinnomedicinsk bevakning är socialmedicin, allmänmedicin, gynekologi och psykiatri.

Kvinnohistoria – vetenskap om makt och relationer

Av Ulla Wikander

Själv är jag sedan tidigt 60-tal feminist. Naturligtvis. Men efter drygt 15 år in och ut på universitet och efter att ha ägnat 80-talet åt arbetslivsforskning med relationen kvinnor/män i centrum, måste jag erkänna att för mig är ett s k feministiskt perspektiv föråldrat, rent av ute. Det visade sig ogörligt att enkelt ersätta det envisa gamla maskulinistiska perspektivet med ett feministiskt sådant. Båda var enögda och framställde verkligheten platt. Det gick inte att ersätta ett perspektiv med ett annat, och lika fel blev det att försöka komplettera med ett feministiskt perspektiv. De två måste förenas till en historisk helhetsbild: djupseende och nya samband, en spänning mellan fond och bakgrund, skillnader och tidigare missbedömda relationer kommer då att träda fram, komplicera bilden och i förstone förskräcka vissa betraktare.

Vi kommer i helhetsperspektivet att upptäcka att en av de viktigaste organiserande principerna i samhället, förutom klass, ras och religion, är *genus*. Det handlar om en skillnad mellan kvinnor och män som är kulturellt, socialt och ekonomiskt skapad, enligt ett s k genussystem. Jag menar att detta system inte är biologiskt och inte heller personligt, djuppsykologiskt grundat, även om det ofta blivit så motiverat. Det är delar av ett maktfördelningssystem, som dagligen reproduceras. Det handlar om samhällshistoria men också om vår näruppfattning av våra egna liv, vilket gör klarseende svårt.

Med detta vill jag också markera en syn på verkligheten, som något som måste förstås och tolkas genom våra föreställningar, språk och sinnen men en verklighet som likväl finns utanför dem. Faran med den mest trendiga postmodernismen är att den inför en så relativiserad syn på verkligheten att alla tolkningar blir lika goda. Samtidigt har postmodernismens språkanalys använts av kvinnohistoriker, som Joan W Scott och Joan B Landes, för att visa att uppfattningar av »kvinnlighet» och »manlighet» som varandras diametra-

Ulla Wikander. Foto: Jan Wecksell.

la motsatser finns i själva språkets struktur och politikens terminologi och på det viset präglar våra liv.

Forskning om förhållandet mellan kvinnor och män, vi kan t o m kalla det genushistoria, betonar numera också *skillnader mellan kvinnor*. Vi vill lyfta fram och studera hur skillnader mellan olika grupper och klasser av kvinnor bestämts och utvecklats i tiden, se dem i relation till män, men också till ras, ålder, yrke, religion m.m. Att söka mångfalden ger en historia som observerar förhållandet mellan män och kvinnor samtidigt som den upphäver denna relations självklarhet och konstans. Den »universella kvinnligheten» avskaffas och människan i sitt speciella sammanhang framhävs.

Att skriva genushistoria, innebär det att kasta bort allt det man lärt sig under sin utbildning till historiker och lära nya metoder, nya perspektiv, nya teorier? Ja, så drastiskt framställs det ibland. Jag själv använder ständigt de vetenskapliga metoder och sätt att argumentera, kritiskt granska och teoretisera som jag fått lära i min vanliga grundutbildning. Vad vi har lagt till är inte mycket, men något som ändå *helt* ändrar bilden – vi synlig-

gör en maktstruktur som nästan all tidigare forskning vägrat eller inte förmått se.

Men att »se» eller »inte se» är strängt taget inte fråga om en ny metod; det gäller där-
emot att *våga ställa nya frågor* och att sluta ta
struktur för natur; det gäller i viss mån att
skapa nya begrepp för att klarare kunna ut-
trycka de nya problemen och resonera kring
dem; det gäller framför allt *vetenskaplig nyfi-
kenhet, hederlighet och mod* att stå för insikter
som finns tillgängliga för alla.

Kvinnohistoria högt rankad

Motståndet mot kvinnoforskningen på uni-
versiteten, säger den amerikanska forskaren
Catharine R Stimpson i en tillbakablick på de
senaste 20 åren, har karaktäriserats av »infor-
mella glirningar och förlöjliganden, fientlig
tystnad, oinformerad likgiltighet och formell
hyllningsretorik». Sammanfattningen av
motståndets former stämmer väl på den
svenska akademiska världen.

Med årens lopp har vi ändå inom mitt äm-
ne historia (närmare bestämt ekonomisk hi-
storia i Uppsala) så småningom skaffat oss
fäste och stöd på institutionen och under se-
nare år blivit rejält accepterade. Det har skett
med hjälp av en forskartjänst från HSFR (hu-
manistisk samhällsvetenskapliga forsknings-
rådet) med uttalad »inriktning på kvinnors
villkor» men också genom öppenhet för ny-
heter hos våra kollegor. Doktorander i kvin-
nohistoria hade redan före tjänstens inrät-
tande uppskattats och kan i dag väl hävda sig
i konkurrensen om t ex doktorandtjänster.
Men utan det konkreta stödet utifrån, tror
jag knappast att inriktningen – hos oss
främst på s k genusarbetsdelning i ett makt-
perspektiv – hade etablerats så tydligt. Nu-
mera är vi en uppskattad grupp, som hjälper
till att profilera institutionen, vilket ger oss
självaktning och nya möjligheter till vidareut-
veckling.

Tyvärr är det ändå inte så enkelt, att en en-
staka specialinriktad tjänst på området ökar
ämnets institutionsinterna betydelse; vid
den institution som tilldelats landets enda
professur i kvinnohistoria har jag funnit en
extremt låg uppskattning av ämnet och

många problem har därav uppstått bl a för
forskarrekryteringen. Allmänt är det nog så,
att forskningsfältet ännu ses som mindre värt
än andra historiska områden, som mera peri-
fert än t ex forskning om multinationella fö-
retag eller om arbetsliv med exklusiv inrikt-
ning på mäns villkor. Jag är övertygad om att
en s k kvinnohistoriker ännu i dag skulle an-
ses ha för smal kompetens för en professur
inom ämnet historia, rätt och slätt.

Det senaste året har en vetenskaplig utvär-
dering av ämnet historia gjorts, i vilken kvin-
nohistoria rankats högt. Men ännu känns det
osäkert om det endast är fråga om tom hyll-
ningsretorik. Det går t ex ännu år 1989 att ge
ut en bok i historieteori för grundstuderande
vid Stockholms universitet och där presente-
ra kvinnohistoria med anknytning till en
kunskapsteori i vilken »känsla» och »för-
nuft» skulle löpa samman; därmed har för-
fattaren troligen velat göra kvinnohistorien
en tjänst – och han plockar i sin summariskt
korta presentation också ett och annat guld-
korn. Men vad han mest demonstrerar är sin
oinformerade likgiltighet, maskerad som
hyllningsretorik.

Vi är försatta i en motsägelsefull position,
där vi själva vill integrering inom vår discip-
lin men ofta drivs till klar separering om vi
inte vill negligeras eller bortdefinieras. Vi för-
söker klara oss genom att ömsevis samarbeta
konkret, ömsevis starkt våga profilera egen
vilja och forskningsinriktning; detta *kan* ge
goda resultat men kräver både tur och insikt
i det akademiska maktspelet. Ingetdera är gi-
vet. Genom att vara kvinnor vid ett maskuli-
nistiskt universitet *och* genom vår forskning
ifrågasätter vi i dubbelt måtto en maktstruk-
tur, som av de flesta akademiker anses så nor-
mal, att den blivit osynlig. När kvinnohistoria
blir genushistoria och går från att »synliggö-
ra kvinnor» till att »synliggöra maktstruktu-
rer», har dess utmaning blivit större. Vi är, ge-
nom vår samhällsförståelse, de första att be-
gripa att vi inte lätt kan accepteras. Men jag
är trots allt – med hemortsinstitution i Upp-
sala och kännning av en svag men stadig kvin-
nopolitisk medvind – förhoppningsfull.

- Hirdman, Yvonne, »Genussystemet», *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3 1988.
- Historia i belysning. Sex perspektiv i svensk historisk forskning.* En utvärdering av svensk historisk forskning utförd på uppdrag av humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och universitets- och högskoleämbetet av Rolf Danielsen, Gunnar Eriksson, Hans Chr Johansen, Tore Pryser, Hans Try och Hans Landberg, Uppsala 1988.
- Landes, Joan B, *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*, Ithaca & London, Cornell University Press, 1988.
- Lilja, Sven, *Historia i tiden*, Stockholm, Studentlitteratur, 1989.
- Scott, Joan W, *Gender and the Politics of History*, New York, Columbia University Press, 1988.
- Stimpson, Catherine R, »Setting Agendas, Defining Challenges – Women's Studies at Twenty», i *The Women's Review of Books*, Vol VI No 5 Feb 89.

Gunilla Fredelius

Människor och kvinnor i psykologin

Av Gunilla Fredelius

Året är 1972. Jag säljer kvinnobulletinen till vänner och bekanta. På näst sista sidan finns en bild på en erigerad penis. Den är förstenad till ett gravmonument med inskriptionen »Vila i Freud».

Om Freud visste jag inte så särskilt mycket. Inte heller om psykoanalysen. Det var i alla fall en provocativt kittlande och hädisk bild som tilltalade mitt sinne för humor. Under bilden stod ett Freudcitat: »Kvinnor vägrar att acceptera det faktum att de blivit kastrerade och hoppas på att någon gång trots allt få en penis.» Ett obegripligt uttalande som därför vaggade förbi som ett i den långa raden av allmänt nedvärderande påståenden om kvinnor.

Åtta år senare hade jag genomgått psykologutbildning. Då hade jag lärt mig, att om man tycker att vissa föreställningar i den psykoanalytiska teorin förefaller konstiga och främmande är det för att de tillhör det omed-

vetna. Det omedvetna vill man helst inte veta av. Där göms sådant som är plågsamt att konfronteras med, till exempel sin penisavund. Flickans utveckling under den oidipala fasen, såsom den beskrivs i våra läroböcker, föreföll mig svårbegriplig. Jag tentade av just detta muntligt. Då jag hade svårt att förstå innebörden i det jag läst ställde jag en del försiktiga frågor till min kvinnliga lärare omkring det tämligen mekaniskt inlärd materialet. De förklaringar jag fick gjorde mig inte klokare. Just då tänkte jag att det berodde på att jag inte tillägnat mig teorin tillräckligt bra.

Senare har jag snuddat vid tanken att inte heller min lärare förstod sig på det vi talade om. Kanske gjorde denna aning att jag stärktes i min misstanke om att här låg nog en hund begraven och att det kunde löna sig att börja gräva. Vad Freud verkligen skrivit i ämnet, visste jag inte efter fem års psykologutbildning. Vi ansågs inte klara av att läsa honom i original – så tolkade jag situationen. Jag beslöt att ägna min psykologexamensuppsats åt Freud.

Över huvud taget var inslaget av psykodynamiskt och psykoanalytiskt inriktad kunskap litet, åtminstone på grundkursen. Vi var tacksamma att det över huvud taget fanns. Vi såg fram emot dessa kurser när vi kämpade med testteori, experimentalpsykologiska metoder, inlärningssteori och så vidare. Att jag fick söka mig utanför universitetskurserna för att hitta litteratur som gav mig hjälp att finna en kritisk distans till den psykoanalytiska teorin om flickans psykosexuella utveckling, var så självklart att jag inte kom på tanken att bli upprörd över det. För den som tillbringat sin första vuxentid i kvinnogrupper, FNL-grupper och Nej till EG-grupper, var erfarenheten att den verkliga och viktiga kunskapen fanns utanför institutionerna eller »etablissemangen» som vi då skulle sagt, självklar.

Under en hel termin fördjupade jag mig i de arbeten där Freud utvecklade teorin om oedipuskomplexet och särskilt flickans utveckling. Jag mötte en människa som det gick att förstå! Jag kunde använda mitt förnuft och min känsla och göra en *egen* bedömning. I sanning spännande dagar. Jag lusläste Freud. Jag grubblade över formuleringar. Vände och vred på ställen jag av någon anledning hakat upp mig på. Jag gav mig Freud i våld. Jag vågade det. Tillräckligt förankrad, som jag kände mig, i ett kvinnligt perspektiv på tillvaron och psykoanalysen för att inte gå under i den patriarkala faderns mäktiga och självklara privilegium att formulera »sanningen».

Patricia Frithiof, lärare och forskare vid min institution i Stockholm, var redan då förankrad i en kvinnopsykologi som tar kvinnan som utgångspunkt för hennes utveckling och inte mannen. Patricia blev min handledare. Hon kunde allt om alla böcker. Jag läste Karen Horney och Melanie Klein, båda samtida med Freud. Jag läste Irène Matthis och Luce Irigaray, Janine Chasseguet-Smirgel och Jean Baker-Miller. Jag läste Juliet Mitchell. Med dessas hjälp orkade jag hjälpligt hålla fast vid ett kvinnligt perspektiv i den manliga tankevärld som var Freuds och som också hade genomsyrat min psykologutbildning.

Kvinnan som avvikare

Jag såg att Freud utgick från mannen i det han skrev. Mannen var människans mått. Kvinnan fick följaktligen bli avvikaren, den som inte var det mannen var, den som saknade det mannen hade. Det som kvinnan var, det som kvinnan hade, förbigicks med tystnad eller klassades som manligt och hörde därför egentligen inte till henne. Den lilla flickan ansågs inte ha en aning om sina inre könsorgan – slida och livmoder. Det som var verkligt för henne, enligt Freud, var klitoris. Men klitoris klassades som manlig! Därför måste den trängas bort ur medvetandet när den »verkliga kvinnligheten» skulle framträda.

Vi förfasar oss över länder i Tredje världen där man stympar de kvinnliga könsorganen – i Västvärlden nöjer vi oss med mentala operationer!

Kvinnans längtan efter barn är inte grundad i hennes eget köns inneboende möjligheter, enligt Freud. Denna längtan är i stället en omvandlad önskan om en penis till en baby. Önskan om moderskap skulle alltså vila på en sviken dröm om att bli man. Längre än så kan mannens förgudning av sig själv knappast gå.

Människans förståelse av sig själv har hittills varit halv och därför snedvriden intill oigenkännlighet. En konsekvens av att mannen ensamma har fått formulera förståelsen av det mänskliga psyket har blivit att mannen oemotsädda har byggt in sina försvarshållningar, projektioner, idealiseringar och missförstånd i sina teorier. Detta gäller i förståelsen av dem själva och i hög grad förståelsen av kvinnorna. Denna maskulina tanketradition har flera tusen år på nacken.

Åt kvinnan har mannen lämnat:

- det som de inte vill kännas vid hos sig själva, till exempel svaghet, passivitet och beroende,
- det som de fruktat: kaos, mörker, köttslighet, kastration.

Det som mannen avundats kvinnorna har de helt sonika lagt beslag på för egen del. Det centrala exemplet är kvinnornas förmåga att skapa nytt liv – att föda. I Bibeln föder t ex

mannen kvinnan. Med Guds hjälp föder Adam fram Eva ur sin kropp även om det inte sker riktigt på det vanliga sättet. Freud menade att varken livmoder eller slida fanns som förnimmelser hos den lilla flickan eller spelade någon som helst roll i hennes upplevelse av sitt eget kön. I och med könsmognaden, skriver Freud, är mannens nya funktion att få utlösning i reproduktionens tjänst. Kvinnans roll när det gäller denna »reproduktion» får inte ens ett omnämnande. Skapandet av nytt liv blir på detta sätt en manlig angelägenhet.

Varför ett kvinnligt perspektiv?

De teorier vi använder oss av är skapade av män, efter mäns erfarenheter och värderingar. De tillämpas ironiskt nog i hög grad av kvinnor och på kvinnor. Cirka 80 procent av alla psykologer är kvinnor, 75 procent av alla terapeuter är kvinnor och 75 procent av alla som går i terapi är kvinnor. Detta gäller Sverige.

Inom psykoterapi lär vi oss att läsa kartor över våra inre landskap med hjälp av mäns teorier. Jag ifrågasätter om dessa kartor hjälper oss att rätt förstå kvinnors inre territorium. Jag ifrågasätter om tolkningar av omedvetna motiv enligt mäns förståelse verkligen reflekterar kvinnors inre psykiska verklighet. Det är viktigt att fundera över hur mäns och kvinnors olika kommunikationsmönster påverkar ett terapeutiskt samtal.

Männens dominans och kvinnornas underordning i vår kultur bildar klangbotten för alla dessa frågor. Ännu finns inte formulerat någon heltäckande teori om kvinnors psykiska utveckling som tar kvinnorna själva som utgångspunkt för sin beskrivning. Men det finns många ansatser. Debatten är livlig och fruktbar. Nancy Chodorow har skrivit en viktig bok i ämnet, *The Reproduction of Mothering*, på svenska *Femininum-Maskulinum*. Hon pekar där på att flickan och pojken växer upp med helt olika erfarenheter, som formar dem från första stund. Detta hänger ihop med att båda har en första grundläggande relation till en kvinna, sin mor. För flickor innebär det en relation till en person av samma kön som de själva. För pojkar inne-

bär det en relation till en person av motsatt kön. Detta har vittgående och olika konsekvenser för de båda könen.

Vårt samhälle värderar män och kvinnor olika. Även detta förmedlas till pojkar och flickor från första stund, både medvetet och omedvetet. Den universella nedvärderingen av kvinnor och kvinnlighet påverkar en flickas identitetsuppfattning mycket tidigt. Denna dubbla asymmetri, flickans annorlunda relation till modern och nedvärderingen av det kvinnliga, gör att en allmän teori om en »mänsklig» utveckling blir omöjlig. En teori som beskriver »människan» brukar handla om mannen. För att bilden ska bli balanserad behöver alltså överallt de nuvarande teorierna kompletteras med ett kvinnligt perspektiv.

På psykologiska institutionen i Stockholm finns nu kursavsnitt där ett kvinnoperspektiv tillämpas. De har tillkommit efter starka studerandekrav. Terapeututbildningar innehåller också ganska ofta avgränsade kurser i kvinnopsykologi. Så fort trycket från studenterna minskar tenderar dessa kurser att skäras ner. De är fortfarande inte integrerade i det gängse kunskapsstoffet, utan ses som något tillfälligt och »trendigt».

LITTERATUR

- Chodorow, Nancy, *The Reproduction of Mothering: Psycho-analysis and the sociology of gender*, University of California Press, 1978.
- Crafoord, Karin, Grebo, Ulla & Stövegård, Helena (red), *Det Kvinnliga Perspektivet: Nya tankgångar om kvinnor och män inom psykologi och psykoterapi*, Psykisk Hälsas monografiserie nr 26, 1987.
- Fredelius, Gunilla, *Freuds syn på kvinnlig personlighetsutveckling*, Sfp:s monografiserie nr 16, 1982.
- Frithiof, Patricia, »Psykoanalytisk teori och kvinnors identitetsutveckling», *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1 1985, s 18-34.
- Miller, Jean Baker, *Toward a New Psychology of Women*, Boston, Beacon Press, 1976. Revised edition 1986.